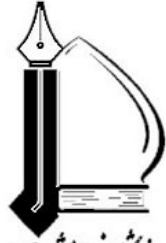

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه فردوسی مشهد
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

روش سور آبادی در تفسیر التفاسیر

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مهدی جلالی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر رئیسیان

نگارنده:

کلثومه دلیمی

تیرماه ۱۳۸۸

تعهدنامه

اینجانب **کثومه دلیمی** دوره **کارشناسی ارشد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی،** دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده پایان‌نامه: **روشن‌سورآبادی در تفسیرالتفاسیر.** تحت راهنمایی آقای دکتر مهدی جلالی متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این پایان‌نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
 - در استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
 - مطالب مندرج در پایان‌نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
 - کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد» و یا «Ferdowsi University of Mashhad» به چاپ خواهد رسید.
 - حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان‌نامه تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت شده است.
 - در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافتهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
 - در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.
- تاریخ: ۱۰ تیرماه ۱۳۸۸
امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

- متن این صفحه نیز باید در ابتدای نسخه‌های تکثیر شده وجود داشته باشد.

چکیده :

شناخت شیوه ی مفسران در پرده برداری از مراد خدای- تعالی- و مبانی آنان در چگونگی فهم و تفهیم معانی بلند قرآن یکی از شاخه های پژوهش در علوم قرآن به شمار می رود.

در این پایان نامه، روش «تفسیر التفاسیر» ابوبکر محمد بن عتیق سوراآبادی مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است. و نگارنده با فراهم آوردن پایان نامه ای با عنوان «روش سوراآبادی در تفسیر التفاسیر» کوشیده است تا روش وی در تفسیر قرآن را بشناسد و بشناساند و در این مسیر از منظرهای گوناگون به روش سوراآبادی پرداخته است.

تفسیر التفاسیر سوراآبادی به تصحیح مرحوم سعیدی سیرجانی ، در پنج مجلد به چاپ رسیده است. چهار مجلد این طبع نفیس ، کل متن تفسیر سوراآبادی را در بردارد و جلد پنجم آن حاوی اختلاف نسخه های دو جلد اول و دوم است.

نثر تفسیر «ابوبکر عتیق سوراآبادی» از جمله نثرهای شیوای زبان فارسی در نیمه دوم قرن پنجم هجری است . و مانند دیگر آثار مشابه به لحاظ مسائل دستور زبان و لغت برای اهل تتبع و تحقیق سود فراوان دارد.

سوراآبادی در ابتدای هر سوره: عنوان ، تعداد آیات ، کلمات ، حروف ، محل نزول و فضیلت سوره را آورده ، البته این ترتیب در نسخه های مختلف متفاوت است. بیشتر توجه او در تفسیر آیات ، به نقل و روایت بوده و رویکرد روایی به تفسیر داشته است.

شیوه تفسیری سوراآبادی چنین است که پرسشی را مطرح می کند و سپس در پاسخ به آن مطالب تفسیری خود را بیان می دارد.

در این رساله به مسائل متعددی که روشنگر روش سوراآبادی در تفسیر التفاسیر است پرداخته ایم ، که از آن جمله است علوم قرآنی ، مباحث ادبی ، مباحث کلامی ، آیات الاحکام و بررسی جایگاه نقل و انواع روایات در این تفسیر .

کلید واژه ها :

تفسیر، تأویل، مفسر، روش تفسیری، سوراآبادی، تفسیر التفاسیر، علوم قرآنی ، مباحث ادبی ، مباحث کلامی ، روایات و اخبار .

Abstract

Recognition of interpreters' method in revealing desire- God – and their bases in how they understand and teach long concepts of Koran are considered a field in Koran science.

In the present thesis, it has studied "Tafsir-al-tafasir" from Abobakr Mohammed-

Ibn-Atigh Soorabadi. Compiled a thesis titled " Soorabadi's method, the author has tried to recognize his method on interpreting Koran and has studied his method from different points of view.

Soorabadi's Tafsir-al-tafasir has been published in five volumes by edition of Sayidi Sirjani. Four volumes comprise the complete text of Soorabadi's interpretation and the fifth volume includes the publication difference of the first and second volumes.

The prose of Aboobakr Atigh Soorabadi's interpretation is one of the most fluent proses of Farsi in the second mid of fifth century and like other comparable works concerning grammar and vocabulary has many advantages for researchers.

Soorabadi mentioned the title, number of verses, words, letters, place of descend and virtue in the beginning of every of sura. However the order is different in different versions.

In interpreting verses, he considered traditions and narratives (he had narrative approach).

Soorabadi's method is as follows; he asks a question and states his interpretation in response to it.

In the present thesis, I studied different subjects which revealed Soorabadi's method in Tafsir-al-tafasir including Koran science, literature subjects, verbal subjects, and verses of orders and study of position of narrative and different types of traditions in interpretation.

Keywords: interpretation, interpreter, interpretation method, Soorabadi, Tafsir-al-tafasir, Koran science, literature subjects, verbal subjects, traditions, Israelites

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۱۱	فصل اول : کلیات
۱۱	بخش اول : زندگی نامه و.....
۱۱	زندگی نامه ابوبکر عتیق بن محمد سورآبادی
۱۲	بررسی وجه انتساب مفسر به سور آبادی
۱۴	مذهب سورآبادی
۱۵	حیات سورآبادی
۱۵	بخش دوم : معرفی فرقه ی کرامیه
۱۶	حیات ابوعبدالله محمد بن کرام
۱۷	آرای کلامی کرامیه
۱۷	الف. تجسیم و تشبیه خداوند
۱۶	ب. کلام الهی
۲۰	ج. صفات خداوند
۲۰	د. نبوت و رسالت
۲۱	ه. امامت
۲۲	و. حقیقت ایمان

۲۲	آرای فقهی کرامیه
۲۳	گسترش کرامیه
۲۶	فرقه های کرامیه
۲۶	فرقه هیصمیه
۲۷	چرا کرامیه از بین رفتند
۲۸	بخش سوم : آشنایی با تفسیر سورآبادی (تفسیرالتفاسیر)
۲۸	انگیزه سورآبادی از تالیف (تفسیرالتفاسیر)
۳۰	آشنایی با تفسیر التفاسیر و ساختار آن
۳۲	نام و جایگاه این تفسیر
۳۳	تاریخ تالیف تفسیر سورآبادی
۳۴	کفایتها و کمبودهای تفسیرالتفاسیر
۳۴	الف. کفایتها و امتیازات تفسیر سورآبادی
۳۷	ب. کاستی های تفسیر سورآبادی
۴۱	منابع سورآبادی در تفسیر
۴۱	الف. تفسیر ابن عباس
۴۱	ب. الفنون محمد بن هیصم
۴۲	ج. فیه ما فیه ابوسهل انماری
۴۲	د. تفسیر طبری

.....	نسخه های تفسیر سوراآبادی به ترتیب تاریخ تالیف	۴۲
.....	تلخیص های تفسیر سوراآبادی	۴۶
.....	مرحوم سعیدی سیرجانی مصحح تفسیرالتفاسیر	۴۹
.....	بخش چهارم : تاثیر اندیشه های کرامیه به آراء تفسیری سوراآبادی	۵۰
.....	پیشینه تفسیر قرآن در میان کرامیان	۵۱
.....	الف. کرامیه و دانش تفسیر و علوم قرآنی	۵۱
.....	ب. معرفی تفاسیر کرامیه	۵۲
.....	الف. الواضح	۵۳
.....	ب. الفصول	۵۳
.....	ج. المبانی لنظم المعانی	۵۴
.....	نسخه موجود المبانی	۵۵
.....	نگرش تفسیری عاصمی	۵۶
.....	مولفات عاصمی	۵۶
.....	د. زین الفتی فی تفسیر سوره هل اتی	۵۷
.....	انگیزه ی عاصمی از تالیف زین الفتی	۵۷
.....	فصل دوم : روش و شیوه ی تفسیر در تفسیرالتفاسیر	۶۲
.....	بخش اول : الف. پژوهشی پیرامون تفسیر و مفسر	۶۱
.....	تفسیر در لغت	۶۲

تفسیر در اصطلاح.....	۶۳
واژه ی تاویل	۶۴
موضوع و هدف از فراگیری علم تفسیر.....	۶۵
لزوم تفسیر.....	۶۵
دانش های لازم برای مفسر.....	۶۵
روشهای تفسیری	۶۶
روش سوراآبادی در تفسیر آیه ها	۶۷
بخش دوم : ب. بیان دیدگاه های گوناگون تفسیری.....	۶۷
الف . بیان دیدگاه تفسیری صحابه و تابعان	۶۸
ب. بیان دیدگاه تفسیری برجستگان مذهب کرامیه	۶۹
ج. اسرائیلیات و اخبار دخیله	۷۱
برداشت از آیات به عنوان حجت	۷۲
رفع تناقص میان آیات	۷۴
بهره گیری از روش تفسیر قرآن به قرآن	۷۵
۱.توضیح معنا و مقصود آیه	۷۶
۲. بیان معنا و مراد واژگان آیه	۷۶
۳. جمع موضوعی آیات مرتبط	۷۷
بهره گیری از روش تفسیر قرآن به روایات	۷۷

۷۸ استفاده از روش تفسیر لغوی در تفسیر آیات
۸۱ طرح موضوعات و مسائل تاریخی در تفسیر سوره‌آبادی
۸۱ قصه های تفسیر سوره‌آبادی
۸۷ فصل سوم : علوم قرآنی در تفسیر التفاسیر
۸۷ علوم قرآنی
۸۸ ۱. ناسخ و منسوخ
۸۸ نسخ در لغت و اصطلاح
۸۸ سوره‌آبادی و مقوله ناسخ و منسوخ در قرآن کریم
۸۹ نسخ در شریعت های آسمانی
۹۳ سوره‌آبادی و نسخ چند آیه با یک آیه
۹۴ ۲. اسباب نزول
۹۴ اهمیت سبب نزول
۹۴ سوره‌آبادی و اسباب نزول
۹۶ سبب نزول یا شان نزول
۹۷ اسباب نزول : نقل تحلیلی - تفصیلی، یا نقل اجمالی
۹۷ نمونه ای از نقل تفصیلی سبب نزول
۹۹ میزان اهتمام سوره‌آبادی به ذکر سند روایات اسباب نزول
۹۹ منابع سوره‌آبادی در اسباب نزول

۳. مکی و مدنی ۱۰۰
- مکی و مدنی در تفسیر سورآبادی ۱۰۰
- معیار سورآبادی در مکی و مدنی بودن سوره ها ۱۰۰
- منابع شناخت مکی و مدنی ۱۰۲
- فواید شناخت مکی و مدنی ۱۰۳
- آیات مکی در سوره های مدنی و بالعکس ۱۰۳
- سوره های مورد اختلاف : مکی یا مدنی ؟ ۱۰۶
- ۴- حروف مقطعه ۱۰۸
- سورآبادی و گونه های تفسیر حروف مقطعه ۱۰۹
- فصل چهارم : جایگاه مباحث ادبی در تفسیر التفاسیر ۱۱۲
- بخش اول: الف. جایگاه مباحث ادبی عربی در تفسیر سورآبادی ۱۱۲
۱. مفردات ۱۱۲
- سورآبادی و دانش مفردات ۱۱۳
- الف. استناد به قرآن ۱۱۳
- ب. استناد به حدیث ۱۱۴
- ج. استناد به قرائت های گوناگون ۱۱۵
- د. توجه به کاربرد واژه در گفتار عرب ۱۱۶
- ه. استناد به شعر ۱۱۷

- و. تمسک به مفهوم ضد یک واژه در توضیح واژه ی دیگر ۱۱۸
- ز. توجه به وجوه و نظائر ۱۱۸
- تعریف وجوده و نظائر ۱۱۸
- ح. توجه به فروق اللغه ۱۲۰
- ط. توجه به اشتقاق و ریشه واژگان ۱۲۲
- ی. اشاره به نام های علم و وجه تسمیه آنها ۱۲۴
۲. اعراب قرآن ۱۲۵
- اعراب در لغت ۱۲۵
- اعراب در اصطلاح ۱۲۵
- اهمیت علم اعراب ۱۲۵
- سورآبادی و اعراب آیه ها ۱۲۶
- الف. استناد به قرآن ۱۲۶
- ب. استناد به قرائت های گوناگون آیه ۱۲۷
- ج. استناد به شعر ۱۲۸
- بخش دوم: ب. سورآبادی و ادب فارسی ۱۲۹**
- جایگاه ادبیات فارسی در قرن پنجم ۱۲۹
- جلوه ادب فارسی در تفسیر سورآبادی ۱۳۱
- ویژگی های اسلوبی تفسیر سورآبادی ۱۳۲

- برخی ویژگی های املائی و دستوری تفسیرالتفاسیر ۱۳۵
- الف. ویژگی های املائی و رسم الخط ۱۳۵
- ب. ویژگی های دستوری ۱۳۶
۱. پیشوند ۱۳۶
۲. کاربرد الف ۱۳۸
۳. ضمیر ۱۳۹
۴. حرف اضافه ۱۴۱
۵. صفت قید ۱۴۲
۶. فعل ۱۴۲
- فصل پنجم : جایگاه مباحث کلامی در تفسیرالتفاسیر ۱۴۶
- کلام ۱۴۶
- سورآبادی و علم کلام ۱۴۷
- الف. توحید ۱۴۷
- ب. جسمانیت خداوند ۱۴۹
- ج. مکان خداوند ۱۵۲
- د. رویت خدا ۱۵۳
- بررسی نظر سورآبادی ۱۵۶
- ه. حدوث یا قدم قرآن مجید ۱۶۰

- قرآن مخلوق نیست ۱۶۱
- و. نبوت و رسالت ۱۶۲
- الف. عصمت انبیاء ۱۶۳
- آرای متکلمان در درباره ی عصمت پیامبران از گناه ۱۶۳
- ب. معراج جسمانی ۱۶۵
- ز. ایمان از دیدگاه سورآبادی ۱۶۶
- ح. شفاعت ۱۶۷
- شفاعت در امور آخرتی ۱۶۸
- الف. شفاعت عام و خاص ۱۶۸
- ب. انبیاء علما و شهدا شفیعان امت ۱۶۹
- انحصار شفاعت به اهل سنت ۱۷۰
- فصل ششم: جایگاه نقل و روایت در تفسیر التفاسیر ۱۷۲**
- الف. حجیت داشتن روایتهای موقوف ۱۷۲
- ب. بیان فضائل سور ۱۷۳
- ج. استفاده از روایت در تفسیر آیه ۱۷۳
- د. استفاده از روایات اسرائیلی (اسرائیلیات) ۱۷۴
- واژه ی اسرائیلیات و مفهوم آن ۱۷۴
- عوامل رخنه اسرائیلیات در منابع اسلامی ۱۷۴

- دیدگاه سورآباد نسبت به مسلمانان یهودی تبار ۱۷۵
- اخبار مسلمانان یهودی تبار ۱۷۸
- الف . امور مربوط به کتابهای آسمانی ۱۷۸
- ب. روایات چگونگی آفرینش زمین و آسمان ۱۷۹
- ج. روایات مربوط به مسخ ۱۷۹
- اخبار اسرائیلی در تفسیرالتفاسیر ومقایسه ی آن با تورات ۱۸۰
- د. آفرینش حوا ۱۸۰
- تفسیر التفاسیر و آفرینش حوا ۱۸۰
- تورات و آفرینش حوا ۱۸۱
- ه. داستان فریب خوردن آدم در بهشت ۱۸۲
- سورآبادی و داستان فریب خوردن آدم در بهشت ۱۸۲
- داستان فریب آدم در تورات ۱۸۵
- و. هاروت و ماروت ۱۸۷
- تورات و هاروت و ماروت ۱۸۷
- سورآبادی و داستان هاروت و ماروت ۱۸۹
- رد افسانه ی هاروت و ماروت ۱۹۰
- ز. عمالقه ۱۹۲
- تورات و داستان عمالقه ۱۹۲

۱۹۳	سورآبادی و داستان عمالقه
۱۹۴	رد افسانه عمالقه
۱۹۷	فصل هفتم : آیات الاحکام و جایگاه آن در تفسیر التفاسیر
۱۹۷	آیات الاحکام
۱۹۷	معنی لغوی و اصطلاحی آیات الاحکام
۱۹۷	معنی لغوی آیات الاحکام
۱۹۸	معنی اصطلاحی آیات الاحکام
۱۹۸	حجم آیات الاحکام در قرآن
۱۹۹	دلیل اختلاف
۱۹۹	روح حاکم بر آیات الاحکام
۱۹۹	فقه از آغاز تا ظهور در تفاسیر
۲۰۱	جنبه ی فقهی تفسیر سورآبادی
۲۰۱	آیه ی وضو
۲۰۴	بررسی و ارزیابی نظرات سورآبادی
۲۰۶	آیه تیمم
۲۱۱	نتیجه
۲۱۴	لغت نامه
۲۲۲	کتابنامه

تقدیر و شکر:

سپاس بی شمار، آن ذات لایتناهی را سزااست که شامش نعمتش ناممکن است، و سلام و ستایش شایسته‌ی آن رسول رستگار و خاندان پاکش. اکنون که به لطف پروردگار و مرام خاصه‌ی حضرت علی بن موسی الرضا (علیه آلاف التحية والثناء) توفیق به اتمام رساندن این پژوهش را که پیمان نامه‌ی کارشناسی ارشد اینجانب است، یافته‌ام بر خود فرض می‌دانم از تمامی عزیزان بزرگواری که در این راه مریادی نمودند قدر دانی نمایم. سپاس ویژه‌ی خود را به محضر استاد ارجمند دکتر مهدی جلالی تقدیم داشته و مراتب شکر خود را از ایشان که با دایت و عنایت کامل، کنسروی وسیع اطلاعات خود را در اختیار اینجانب گذاشته و در مسیر تحقیق، انقضای جدیدی را به رویم گوشوند و با صرف وقت فراوان، بسیار فزاینده و خفیه استادانه برای سینه‌سازی پیمان نامه کوشش نمودند، اعلام می‌دارم.

لازم می‌دانم از تلاشهای تأثیرگذار استاد محترم دکتر غلام رضا نسیان که در امر مشاوره، بنده ریاری رسانده و در راه رفع اشکالات این حقیر تحمل زحمت نمودند سپاسگزاری نمایم.

بچنین مراتب اتنان خود را به استادان خردورز و معرفت‌اندوز، گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده الهیات - دانشکده فروعی - که در طی دوران تحصیل از دانش و کوشش ایشان بهره‌مند شده‌ام، تقدیم می‌دارم.

احترام و تقدیر خاصانه‌ی ناریدر و ماد عزیزم که خداوند مرا میراث بر خلوص و توکلشان کردند. و از دو برادر عزیزم آقایان محمد و محمود لیمی و بهسرانشان، که مشوق اصلی من در راه تحصیل بودند و از هر گونه مساعدتی دین نورزیدند قدر دانی می‌نمایم. از بهسر عزیزم که در فراز و نشیبهای فکری و روحی این کار بهراه صبوری و بی ادعایی برای من بودند شکر کرده. موفقیت‌های روز افزونشان را از خداوند متعال خواستارم.

خواستی من از آن غنی مطلق، رستگاری ایشان است.

الحمد لله رب العالمین كما هو امله

کلهووم ولیمی

بهار ۸۸

پیشگفتار

قرآن؛ درس زندگی، شفای دلها و هدایت و رحمت است.^۱ قرآن؛ معجزه جاوید پیامبر گرامی اسلامی (ص) و رشد دهنده عقل ها و اندیشه ها و دستگیر آدمی تا به سر منزل مقصود در دنیا و آخرت است.

این کتاب آسمانی هماهنگ با فطرت آدمی نازل شده است، لذا عطش وی را سیراب می گرداند و غذای حقیقی جان آفرین را در اختیار بشر قرار می دهد. آیات روحبخش آن «بهار دلها و بوستان پرگل اندیشه هاست. اقیانوسی است که اندیشه ها و اوهام به عمق بی نهایت آن دست نیابند، غواصان درر و گهر بر شمارش آن ناتوانند».^۲ «دارای ظاهری زیبا و شگفت انگیز و باطنی پرمایه و عمیق است، نکات شگفت آور آن فانی نگردد و اسرار نهفته‌ی آن پایان نپذیرد و تاریکیهای جهل و نادانی جز به آن رفع نخواهد شد».^۳

انسان برای درک محضر این کتاب کریم الهی، و بنا به دستور خود قرآن، کمیت اندیشه‌ی خویش را درباغهای سرسبز و اندیشه پرور آیاتش، به جولان در می آورد، باشد که از رهگذر غور و تفحص، دقت و تجسس، ذره‌ای از زلال رحمت را دریابد و در پرتو انوار آن، غریق رحمت و سعادت ابدی گردد. و این تلاش مقدس با نزول قرآن همراه و همزاد بوده است. و در طول تاریخ اسلام با تمام افت و خیزهای آن، حضوری

^۱ اشاره به سوره یونس: آیه ۵۷.

^۲ - نهج البلاغه: خطبه ۱۱۰.

^۳ - نهج البلاغه: خطبه ۱۸.

مداوم داشته و دارد . و مفسران مسلمان ، باسعه ی صدر و همت عالی سعی در جرعه نوشی از چشمه سار وحی الهی نموده‌اند . صدها کتاب کوتاه و بلند در تفسیر قرآن نوشته شده است ؛ اما آن تفسیر ها همسان نبوده ، و با یکدیگر تفاوت های بسیاری داشته‌اند ، تفاوت های ناشی از روش ها و گرایش های مختلف تفسیری بوده که در آثار تفسیری آنها نمایان است . چرا که مفسران از نظراسلوب و سلیقه بحث ، در استنباط معانی آیات اختلافات بسیاری دارند: هر یک از آنان قرآن را از زوایه‌ای و دیدگاهی مورد مطالعه قرار داده به گونه‌ای که تفاسیر، مختلف و برداشتها از یکدیگر متفاوت و متمایز گشته‌اند.

شناخت روش هر مفسر در تفسیرش و معرفی آن ، یکی از موضوع هایی است که پژوهشگران علوم قرآنی در پیش روی دارند و چندی است که تلاشهای زیادی در این زمینه انجام گرفته است و کتابهایی در معرفی تفاسیری، همچون: کشف زمحشری، المیزان علامه طباطبایی ، تبیان شیخ طوسی، مجمع البیان شیخ طبرسی و... به نگارش در آمده‌اند.

با توجه به اهمیت موضوع روش های تفسیری مفسران و جایگاه ویژه‌ای که در میان مباحث علوم قرآنی به خود اختصاص داده است ، در این رساله به روش تفسیری ابوبکر محمد بن عتیق سوراآبادی در «تفسیر التفاسیر» پرداخته‌ام.

کلیات

۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع

روش تفسیر، یعنی شیوه‌ای که مفسر جهت رسیدن به معنی و مقصود آیه بر می‌گزیند مانند روش تفسیر قرآن به قرآن و روش تفسیر قرآن به سنت. قرآن کریم بیش از هر کتاب دیگری شرح و تفسیر دارد و هر مفسری با توجه به تخصص، عقائد کلامی و دانش‌های فقهی و ادبی خود به قرآن نگریده و سعی کرده تفسیری از قرآن ارائه دهد. بی‌گمان یکی از دست‌آوردهای شناخت تفاسیر، آشنایی با روشهایی است که می‌توان به وسیله‌ی آنها بهتر با مفاهیم قرآنی آشنا شد؛ بدین ترتیب انسان از رهگذر آشنایی با هر تفسیر و بررسی روش مفسر در نگارش آن از شیوه‌های گوناگونی برای رهیابی به معانی و معرفتهای ارزشمند قرآن آگاه خواهد شد. همچنین، کنکاش در روشهای تفسیری، زمینه‌ی سنجش و مقایسه‌ی میان تفاسیرها و در نتیجه راههای رسیدن به پیام اصلی قرآن را مشخص می‌کند و نشان می‌دهد که از میان راههای گوناگون، نزدیک‌ترین و شامل‌ترین راه کدام است. در پرتو این کوششها و شناساندن آنها می‌توان بهترین تفسیرها را یافت و پیام الهی را به مدد آنها نیکوتر دریافت. بنابراین شناخت روشهای تفسیری برای بهره‌گیری بهینه از این آثار یک ضرورت است.